

Premunicipální správa obce Curictae v Liburnii

David Termer

Právnická fakulta, Univerzita Karlova
Kontaktní e-mail: david.termer@aktermer.cz

Pre-autonomous City Administration of the Curictae Municipality in Liburnia

Abstract:

This article will cover the pre-autonomous city administration of the Curicum municipality (town of Krk) located on the island of Krk in the Kvarner gulf. Originally, this region was part of the Illyricum Roman province, in the later years (9 A.D.) it became part of the newly established Roman province Dalmatia. The subject matter of examination are two Latin inscription discovered in the aforementioned municipality. These inscriptions record information about two significant structures found in the municipality (the city walls and the temple of Venus) and the government officials who approved the construction of said structures. The inscriptions designate the title of “PRA” to the government officials, which is commonly conceived as an abbreviation for *praefecti* or *praetores* in the academic community. In this article, I will elaborate on the correct way how to interpret the “PRA” abbreviation and the possible authority and standing of the aforementioned officials in the provincial public administration.

Keywords:

Roman province; public administration; pre-autonomous city administration officials; Dalmatia (Roman province)

Klíčová slova:

římská provincie; veřejná správa; premunicipální úředníci; římská provincie Dalmatia

DOI: 10.14712/2464689X.2018.44

Provinční správa v římské říši bývá ve stínu jiných oblastí právně historického výzkumu, zejména práva soukromého. Proto jsem toho mínění, že pokud se objeví zajímavé téma týkající se veřejné správy římských provincií, je na místě toto téma zpracovat a seznámit s výsledky bádání odbornou veřejností.

Tématem tohoto článku jsou dva nápisy nalezené v městě Krk na stejnojmenném ostrově. Tento ostrov se nachází v blízkosti chorvatského poloostrova Istrie v tzv. Kvarnerském zálivu. Město Krk je situováno na jižní straně ostrova. V prostoru dnešního města se nacházelo antické město a později municipium jménem Curictae (Curicum).¹ První nápis byl nalezen v polovině 19. století, je datován 52 př. n. l. – 48 př. n. l. a byl opakovaně publikován.² Text nápisu dle Epigraphic Database Heidelberg:³

*Turus Patalius Granp (---) Opia(vi) f(ilius)/ Venetus Lastimeis Hosp(olis) f(ilius)/ pra-(etores) murum locaverunt lo(n)g(um)/ p(edes) CXI alt(um) p(edes) XX eisde(m) probav(erunt).*⁴

Překlad nápisu: „Turus Patalius Granp., Opia(va) a Venetus Lastimeis, syn Hosp(ola), prétoři, zadali vybudování hradeb dlouhých 111 stop a vysokých 20 stop a titíž schválili jejich dokončení.“

Nápis byl mnohokrát citován a diskutován v rámci odborné literatury, a to z různých úhlů pohledu, pro náš účel bude rozhodný pohled právně historický se zaměřením na postavení a označení úředníků v nápisích uvedených.

Druhý nápis byl objeven v roce 1990, je datován 30 př. n. l. – 30 n. l. a dosud byl publikován pouze jednou, a to v článku autorky A. Kurilič v rámci sborníku prací věnovaných antické provincii Dalmatia.⁵ Přes názor vyslovený autorkou článku, že nápis bude předmětem zájmu právních historiků, doposud, podle mých zjištění, nebyl v odborné literatuře zpracován.

Text nápisu dle Epigraphic Database Heidelberg:⁶

*Turus Livius/Hospotis f(ilius) et Vo/lses Oplinocus/ Noventi f(ilius) pr(aetores) ae/dem Ven(eris) ex pec(unia)/ pub(lica) refi(cendum) cur(averunt) idemq(ue) proba(ve)runt.*⁷

¹ „Curictae, die grosse dalmatinische Insel Veglia (Krk) im Flanaticus sinus – Quarnero mit zwei Städten: Curicum oder Curictae und Fulfinium (Strab. II 123).“ *Paulys Real Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart, 1901, 4/2, s. 1834. Pozn. autora: Název Curicum se používal minimálně od doby, kdy město dostalo *municipální* status.

² AE 1982, 0764; AE 1978, 0368; AE 1893, 0006; CIL 01 (2. Aufl.) 02294; CIL 03 13295; ILS 5322. (B); ILLRP 0579.

³ Epigraphische Text-Datenbank. In: *Heidelberger Akademie der Wissenschaften* [online]. 12. 10. 2011. Dostupné na: <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD013503>.

⁴ Tvar *eisdem* není gramaticky korektní, pravděpodobně se jedná o ortografickou chybu. Správně má být *iidem* případně *eidem*.

⁵ KURILIČ, A. In: DAVISON, D. – GANNNEY, V. – MARIN, E. *Dalmatia: Researches in the Roman province. 1970–2001*. Oxford: Archaeopress, 2006, s. 137.

⁶ Epigraphische Text-Datenbank. In: *Heidelberger Akademie der Wissenschaften* [online]. 27. 4. 2016. Dostupné na: <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD053925>.

⁷ V Epigraphic Database Heidelberg je zkratka u obou nápisů již uvedena dle návrhu L. Margetiče (viz níže), tedy *pra(etores)*. Dosud ve všech publikacích prvního nápisu bylo čtení zkratky *pra* coby *preafect(e)i*.

Překlad nápisu: „Turus Livius, syn Hospota a Volses Oplinocus, syn Noventa, přetoři, dali z veřejných peněz znovu vystavět (opravit) chrám bohyně Venuše, a titíž schválili dokončení těchto prací.“

Oba nápisy svojí datací spadají před okamžik, kdy město získalo status municipia, což se dovozuje přesvědčivě z toho faktu, že zde absentují orgány a úředníci typičtí pro municipální status (*duumviri, quattuorviri, decuriones*). Datace udělení plného městského statusu městu Curictae vychází z literárního pramenu, a sice ze tří topografických seznamů třetí knihy *Historiae naturalis* Plinia staršího.⁸

Nejúplnější rozbor těchto textů a argumentaci pro datum získání plného městského statusu pro Curictae podal J. J. Wilkes ve své, dosud nikým nepřekonané, souborné monografii

⁸ 130. *In mediterraneo regionis decimae coloniae Cremona, Brixia Cenomanorum agro, Venetorum autem Ateste et oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia. Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos auctor est Cato, Cenomanos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Feltrini et Tridentini et Beruenses Raetica oppida, Raetorum et Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. dein, quos scrupulosius dicere non attineat, Alutrenses, Asseriatas, Flamonienses Vanienses et alii cognomine Culici (DETLEFSEN: Carici), Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Nedinates, Quarqueni, Tarvisani, Togienses, Varvari.*

139. *Arsiae gens Liburnorum iungitur usque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Himani, Encheleae, Bulini et quos Callimachus Peucetios appellat, nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim. Populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. Conventum Scardonitanum petunt Iapudes et Liburnorum civitates XIII, ex quibus Lacinienses, Stulpinos, Burnistas, Olbonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent ex eo conventu Alutae, Flanates, a quibus sinus nominatur; Lopsi, Varvarini **immunesque** Asseriatas, et ex insulis Fertinates, **Curictae**.*

140. *Cetero per oram oppida a Nesactio Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasini, flumen Tedanius, quo finitur Iapudia. Insulae eius sinus cum oppidis praeter supra significatas Absortium, Arba, Crexi, Gissa, Fortunata. Rursus in continente colonia lader, quae a Pola CLX abest, inde XXX Colentum insula, XLIII ostium Titii fluminis. Plin. HN III 130, 139 a 140.*

„130. Ve vnitrozemí tohoto desátého (italského) regionu se nacházejí tato města se statusem colonia – Cremona, Brixia na území Cenomanů, pak venetská Ateste. Venetům náleží i města (oppida) Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia. Mantua je jediným městem, které zbylo Tuskům za řekou Pádem. Autorem tvrzení, že Venetové pocházejí z rodu Trójanů a že Cenomané se zdržovali na území kmene Volků v blízkosti města Massilia (dnešní Marseille – pozn. překladatele), je Cato. Feltrini, Tridentini a Beruenses jsou raetská města (oppida), Reatů a Euganeů je město Verona a město Iulienses Carnů. Pak jsou tu ti, jejichž přesným popisem není třeba se zdržovat, a to jsou Alutrensové, Asseriatové, Flamoniensové Vaniensové a druzí jménem (cognomen) Culicové (dle Detlefsena: Caricové), Foroiuliensové s přezdívkou Transpadanové, Foretanové, Nedinatové, Quarquenové, Tarvisanové, Togiensové a Varvarové.

139. Kmen Liburnů se sdružuje od řeky Arsia bez přestání až k řece Titium. Části tohoto kmene byli Mentorové, Himanové, Encheleové, Bulinové, a ti, které Callimachos jmenuje Peucetové, nyní se však toto vše nazývá všeobecně jedním jménem – Illyricum. Jen málokterá jména tohoto lidu jsou zasloužilá či příhodná k tomu, aby se o nich vypovídalo. Do soudní oblasti (conventus) se sídlem ve městě Scardona, se ubírají Iapodové a 14 obcí (civitas) Liburnů, z nichž by mě mrzelo nejmenovat obec Latiniensů, Stulpinů, Burnistů a Olbonensů. Ius Italicum z tohoto konventu mají obce Alutů, Flanatů, podle nichž se jmenuje záliv, Lopsů a Varvarinů; výjimku z placení tributu mají obce Asseriatů a na ostrovech obce Fertinatů a Curictů.

140. Jinak jsou na pobřeží tato města (oppida), a to počítáno od Nesactia – Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium, Argyruntum, Corinium a Aenona; dále je zde obec (civitas) Pasinů a řeka Tedanius, kterou se ohraničuje území Iapodů. Ostrovy v jejím zálivu, na nichž jsou města (oppida), mimo těch ostrovů, které byly již shora označeny, jsou Absortium, Arba, Crexi, Gissa a Fortunata. Zpět na pevnině je město (colonia) lader, které je od města Pola vzdáleno 160 mil, odtud je 30 mil ostrov Colentum a 43 mil ústí řeky Titius.“

o historii římské antické provincie Dalmatia. Podle Wilkese k tomu došlo nejdříve za vlády císaře Claudia, tedy v rozmezí let 41 až 54 n. l., avšak s ohledem na přidělení nových občanů do *tribus Claudia* (příznačné pro období vlády císařů Tiberia a Claudia), došlo k udělení municipálního statusu pravděpodobně právě v období vlády tohoto císaře. Argumentace Wilkese vychází z analýzy tří topografických seznamů *Historiae Naturalis*, které vznikaly v různé době, a dále z analýzy nalezených nápisů. V prvním a druhém seznamu je zmíněna naše obec Curictae (v první listu ve formě *Flamonienses Culici*), a to jako obec s imunitou (předstupň udělení municipálního statusu a tím i římského občanství). V třetím listu, který vypočítává města se statusem municipia a obce s *ius italicum* v době pořízení tohoto soupisu, obec Curictae jmenována není, z čehož lze dovodit, že v době pořízení tohoto listu obec tohoto postavení ještě nedosahovala. Jak dále dovozuje Wilkes, první list vznikl za vlády Augusta, zatímco druhý a třetí pravděpodobně až za vlády Tiberia, rozhodně však před ukončením vlády Claudia, jelikož zde nejsou jmenována města, která prokazatelně dostala městský status za jeho vlády (autor uvádí např. kolonii Aequum). Z tohoto lze usuzovat, že se Curictae nemohlo stát municipiem před začátkem vlády císaře Claudia.⁹

Tentýž autor se touto problematikou zabývá i v pozdější době, kdy uvádí, že všechna jím vyjmenovaná města v Liburnii (mezi nimi i Curictae) obdržela *municipální* status nejdříve za Augusta, nejpozději však do konce Juliovsko – Claudiovské dynastie. Předchozí udělení imunity z placení daní (případně udělení statusu *ius italicum*) dává do věcné souvislosti s blízkostí Itálie, pokročilou romanizací území a časově do souvislosti s vyčleněním území do provincie Illyricum v roce 11 př. n. l. (předtím byla oblast řízena jako součást severovýchodní Itálie).¹⁰

Datace prvního nápisu uvedená v Epigraphic Database Heidelberg lety 52–48 př. n. l. je ustálená a uznávají ji všichni níže uvedení autoři.¹¹ Datace druhého nápisu z téhož zdroje převzatá (30 př. n. l. až 30 n. l.) nebyla dosud podrobena širší odborné kritice. Datací nálezu druhého nápisu se zabývala Goranka Lipovac, která konstatuje, že svým stylem i technickými parametry odpovídá charakteru prvního nápisu, a tudíž lze předpokládat, že oba nápisy pocházejí ze stejné doby.¹²

Pokud jde o *terminus post quem non*, je vznik druhého nápisu ohraničen udělením municipálního statusu městu Curictae, k čemuž mělo dojít nejpravděpodobněji za vlády císaře Claudia, případně do konce Juliovsko-Claudiovské dynastie. Claudius byl prohlášen císařem v roce 41 n. l. a zemřel v roce 54 n. l. Smrt Nerona v roce 68 n. l. pak ukončila vládu Juliovsko-Claudiovské dynastie. Co se týče *terminu ante quem non* je datace ohraničená nejzazším datem vzniku prvního nápisu, tedy rokem 48 př. n. l. Jelikož výstavba chrámu bohyně Venuše nepochybně souvisí s procesem romanizace domorodé společnosti a tento

⁹ WILKES, J. J. *Dalmatia*. Cambridge, Mass.: Harvard University press, 1969, s. 487 nn. Shodně: ALFÖLDY, G. *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965, s. 74 a 201.

¹⁰ *The Cambridge ancient history*. Vol. 10. 2nd edition. Cambridge University Press, 1996. 8th printing. 2010, s. 574 nn.

¹¹ Vedle nich i Goranka Lipovac v článku publikovaném v roce 1991. Její argumentace se opírá i o stavební charakter opevnění. LIPOVAC, G. Razmatranje o problemima antičkog bedema grada Krka – povodom novih nalaza. *Prilozi instituta za povijesne znanosti sveučilišta u Zagrebu*, 1991, Vol. 8, No. 1, s. 37 nn.

¹² LIPOVAC, c. d., s. 40.

akt lze navíc chápat i jako výraz oddanosti Juliovskému rodu,¹³ lze důvodně usuzovat na to, že tato stavba vznikla až po výstavbě opevnění, které probíhalo ještě v době pacifikace tohoto území. Z toho vyplývá, že druhý nápis je mladší prvního, a tudíž nemohl vzniknout dříve než v roce 48 př. n. l. Jaké další úvahy vedly autora datování v Heidelberské databázi k omezení tohoto intervalu (48 př. n. l. až 54 n. l. resp. 68 n. l.) na rozmezí 30 př. n. l. až 30 n. l. není z dostupných zdrojů dohledatelné.

První nápis byl, jak výše uvedeno, několikrát předmětem zájmu badatelů.

Geza Alföldy, který se zabýval celoživotně antickou Dalmácií a jehož díla patří k pilířům historického poznání této oblasti, uvádí, že na ostrově (Curictae – Krk) se nacházely dvě obce původních obyvatel, a sice Curictae (též Culici) a Fertinates (též Foretani). Obě obce obdržely imunitu na začátku principátu. Z prvního z našich nápisů dovozuje, že obec Curictae byla na přelomu republiky a principátu vedena dvěma *praefect(e)i*. Městskou autonomii a *municipální* status získaly obě obce za císaře Claudia, přičemž obyvatelé byli zařazeni do *tribus Claudia*.¹⁴

J. J. Wilkes píše shodně s Alföldym, že na ostrově byly původně dvě obce, které pravděpodobně obdržely status municipia za císaře Claudia. Stavbu opevnění, která je předmětem prvního nápisu, dává do souvislosti s průběhem občanské války mezi Caesarem a Pompeiem, kdy v roce 49 př. n. l. proběhla poblíž ostrova námořní bitva s vítězným koncem pro Pompeiova vojska. Wilkes přejímá bez výhrad dosavadní čtení zkratky *pra coby praefecti* a bez bližšího zdůvodnění uvádí, že se jednalo buď o quasi municipální úředníky nebo vojenské velitele speciálně jmenované Caesarem za účelem vybudování opevnění předmětné obce (Curictae) jako opěrného bodu proti Pompeiovi.¹⁵

V šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století se jugoslávský romanista Julijan Medini zabýval prvním nápisem ve dvou odborných článcích. V prvním z nich uvádí, že již Hirschfeld a Dessau spojovali tento nápis s průběhem občanské války, jak je uvedeno výše (názor J. J. Wilkese).¹⁶ S odvoláním na S. Sticottiho dále udává, že budování hradeb je třeba dávat do časové souvislosti se vznikem *oppidi* Curicum.¹⁷ Stavba opevnění dále souvisí s Caesarovým působením coby prokonsula v Cisalpinské Galii a Ilyriku. Bez dalších výhrad přijímá označení funkcionářů jako *praefecti* a vyjadřuje podiv nad tím, že tímto titulem byli obdařeni domorodí obyvatelé, kteří neměli římské občanství a patrně ani nebyli římsí vojáci. Pozornosti autora neušlo, že tato situace nekoresponduje s funkcí *praefecti civitatis*, kterou pravidelně vykonávali římsí vojenští velitelé na území, které nebylo dosud plně pacifikováno a včleněno do provinčního systému římské říše. Za nejpravděpodobnější považuje, že se jednalo o *praefekturu ad hoc* s cílem aktivovat materiální síly místní společnosti za účelem výstavby předmětného opevnění. Otázku,

¹³ „Venus (2. p. *Veneris*), Venuše, italské božstvo milostného půvabu, jež se později změnilo v hojně uctívanou bohyni smyslné lásky... Venus se však sblížila i s představou bohyně štěstěny a byla zobrazována s korunou, představující městskou hradbu, a s kormidlem (*V. Felix*, Šťastná). V této podobě byla ochránkyní města. Významného postavení nabyla *V. Genetrix* (Rodička), vydávaná za prarodičku rodu Iuliů, zvl. v době Caesarově a Augustově.“ *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1974, s. 667.

¹⁴ ALFÖLDY, *Bevölkerung und Gesellschaft*, s. 74.

¹⁵ „The praefects named may have been the quasi – municipal magistrates, or possibly officers specially appointed by Caesar to organize the defence against the Pompeians.“ WILKES, *c. d.*, s. 197.

¹⁶ CIL III 13295, resp. ILS 5322.

¹⁷ STICOTTI, S. Scavi di Nesazio. *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*. Vol. 46, s. 258 nn.

jaké byly kompetence těchto funkcionářů v rámci vlastní obce, ponechává (ke škodě věci, pozn. autora) Medini bez odpovědi s tím, že její zodpovězení by šlo nad rámec jeho pojednání.¹⁸

Ve svém druhém a pozdějším článku tento autor své předešlé myšlenky a závěry dále rozvíjí a zároveň stáčí jiným směrem. Jednalo se prý o *praefecti civitatis*, které však Římané, vzhledem k nadstandardním vztahům, nejmenovali z řad vojenských velitelů, jak bylo běžné, nýbrž je aprobovali z řad místní aristokracie. Autor uvádí, že se jedná o jediný známý případ takového postupu v rámci Ilyrika a dokládá to, podle jeho názoru, vysoký stupeň autonomie místních domorodých obyvatel ve vztahu k Římu, který obdrželi coby odměnu za loajalitu. Zároveň se jedná, dle Mediniho, o mezikrok od *civitas* k *municipiu*.¹⁹

Další jugoslávský romanista Lujo Margetič publikoval roce 1987 článek, v kterém zásadním způsobem polemizuje se shora uvedenými názory i čtením zkratky *pra* coby *praefecti*. Nejprve autor shrnuje názory starších romanistů. Původní Mommsenovo čtení zkratky *pra* v dříve objeveném nápisu (a starším i datací) bylo *pra(ifectei)* s tím, že dle dosavadního názoru se mohlo jednat buď o:

1. *Praefecti civitatis*;
2. *Praefecti ad hoc*, kteří byli jmenováni za účelem řízení stavby opevnění;
3. *Praefecti iure dicundo*, coby náhradníky za nepřítomné *duumviri* nebo *quattuorviri*.²⁰

Margetič především poukazuje na to, že jména úředníků zjevně ukazují na jejich místní původ. Z tohoto důvodu nelze uvažovat o tom, že se jedná o římské vojenské velitele coby *praefecti civitatis*. Druhou variantu s úředníkem *ad hoc* zamítá s tím, že se jedná o natolik závažnou stavbu, že je těžko si představit, že by v tak malém městě řídil tuto stavbu někdo jiný než nejvyšší místní funkcionáři. Poslední možnost, že se mohlo jednat o náhradníky *duumviri* nebo *quattuorviri*, odmítá s tím, že tito náhradníci byli ve funkci pouze, když nejvyšší úředníci (*magistratus*) opustili město, což vzhledem k délce stavby obranné zdi nepřipadá v úvahu.²¹

Margetič místo toho nabízí čtení zkratky *pra* jako *praetores*. Pomocí odkazů na starší romanistickou literaturu a nápisy uvádí příklady prétorů v provinčních městech, a to i v některých případech před udělením statusu municipia. Nejprve uvádí článek A. Degrassiho, v němž jsou uvedeny příklady *praetores duoviri*, zcela však přehlíží fakt, že se jednalo o magistráty z měst s jiným municipálním statutem – *colonia*.²² Dále uvádí nápisy: CIL XII, s. 160 nn. z města Vasio Iulia Vocontiorum (v dnešní Provence, 20 km od Oranges), CIL XIII 596–600 z města Burdigalae (dnešní Bordeaux) a ILS 6976 z města Nemausus (dnešní Nîmes). Autor uzavírá, že podle jeho názoru se v případě nápisu v Curictae

¹⁸ MEDINI, J. Epigrafički podaci o municijencijima I ostalim javnim gradnjama iz antičke Liburnije. *Radovi filozofskog fakulteta u Zadru: Razdio historije archeologije i historije umjetnosti*, 1969, 6 (3), s. 49–50.

¹⁹ MEDINI, J. Ordines decurionum Liburniae. *Radovi filozofskog fakulteta u Zadru: Razdio društvenih znanosti*, 1974, 12 (5), s. 30–34.

²⁰ Tuto možnost však zmiňuje pouze Degrassi, a to ve vztahu k *praefektům* z nápisu z Tricesima u Aquilei nikoli ve vztahu k našemu prvnímu nápisu. DEGRASSI, A. Problemi cronologici delle colonie di Luceria, Aquileia, Teanum Sidicinum. *Scritti vari di antichità*, 1962, Vol. 4, s. 88.

²¹ Kupodivu zde nezaznívá argument, že tato varianta je vyloučena, jelikož se jedná o záměnu magistrátů, jejichž existence předpokládá municipální status města, který v dané době Curictae nemělo.

²² DEGRASSI, A. L'amministrazione della città. *Scritti vari di antichità*, 1971, Vol. 4, s. 74.

jednalo o místní funkcionáře a označení této funkce coby *praetor* bylo překladem lokálního názvu této funkce do latiny, a to způsobem pro Římany srozumitelným.²³ Krátce se problematikou zabývá i A. Kurilič v článku shora citovaném a ve světle nově nalezeného nápisu se, bez většího zdůvodnění, přiklání k názoru L. Margetiče.²⁴

Nad rámec shora uvedeného je zapotřebí ještě uvést názory badatelů na etnický původ osob uvedených v prvním nápisu. Duje Rendič – Miočević v článku publikovaném v roce 1955 dovozuje na základě četného epigrafického srovnávacího materiálu, že oba úředníci byli ilyrského, nikoliv italského původu.²⁵ Tyto závěry potvrzuje Alföldy, který uvádí, že gentilní jména *Patalius a Lastimeis* jsou domorodého původu.²⁶ Onomastický rozbor druhého nápisu přináší, byť stručně, Anamarija Kurilič, která uvádí, že se jedná o dva úředníky domorodého původu, což dokládá na jménech (vše v genitivním tvaru) *Oplinocus, Noventi a Hospotis*.²⁷ Možným příbuzenstvím osob jmenovaných na obou nápisích se tato autorka nezabývá. Z nápisů sice vyplývá možná shoda ve filiaci *Veneta Lastimeis a Tura Livia*,²⁸ nicméně rozdílné gentilní jméno obou osob jejich společného otce nepotvrzuje.

K řešení se tedy nabízejí dvě otázky:

1. Jaké bylo postavení a pravomoci úředníků, kteří o stavbách zmíněných v předmětných nápisích rozhodovali;
2. Jaké je správné čtení zkratky *pra*, resp. *pr*;
Z dosavadní sekundární literatury vyplývají tři možné typy úředníků:
 - *praefecti civitatis*;
 - *praefecti ad hoc* jmenovaní (Římany) za účelem provedení stavby;
 - místní quasi municipální hodnostáři, u nichž místní název jejich funkce není znám a do latiny byl přeložen jako *praetor*.²⁹

K jednotlivým možnostem lze uvést následující. Pokud se hovoří o *praefectis civitatis*, dle definice podané v Paulys Real Encyclopädie se jednalo o římské vojenské velitele, pověřené vládou nad krátce či proti své vůli ovládnutými kmeny na nově získaných územích, a to v rozlehlých a odlehlých částech takového území.³⁰ Tato definice přesně dopadá na nápis nalezený v centrální Itálii a datovaný rokem 75 n. l., kde se jedná o prefekta římského vojenského velitele, který stál v čele dvou domorodých obcí kmene Maezaei a Daesitiates na území dnešní Bosny a Hercegoviny.³¹ Další nápis nalezený na samých

²³ MARGETIČ, L. O natpisu o gradni krčkih gradskih bedema sredinom 1. st. pr. n.e. *Arheološki radovi i rasprave*, 1987, s. 171 nn.

²⁴ KURILIČ, c. d., s. 136.

²⁵ RENDIČ-MIOČEVIČ, D. Onomastičke studije sa teritorije Liburna. *Zbornik instituta za historijske nauke u Zadru*, 1955, s. 139–140.

²⁶ ALFÖLDY, *Bevölkerung und Gesellschaft*, s. 74.

²⁷ KURILIČ, c. d., s. 136.

²⁸ V prvním nápisu je filiace *Hosp(olis)* v druhém *Hospotis*. Nabízí se tedy možnost nového čtení zkratky *hosp* na prvním nápisu, a to podle nápisu druhého, kde je jméno uvedeno celé. Zároveň nelze ani vyloučit ortografickou chybu u druhého nápisu (*t* místo *l*). Každopádně jedná se o jméno řídce používané. Alföldy G. uvádí pouze jeden výskyt v celé provincii a další na Istrii (CIL V 449). In: ALFÖLDY, G. *Die Personennamen in der römischer Provinz Dalmatia*. Heidelberg, 1969, s. 219.

²⁹ Čtvrtá možnost zmiňovaná shora Margetičem dle Degrassiho, že se jednalo o zástupce *duumviri* nebo *quattuorviri* nepřipadá vůbec v úvahu, neboť se nejednalo o municipium.

³⁰ *Paulys Real Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart, 1901, 4/2, s. 1290 nn.

³¹ *Marcelli 7 leg. XI Cl. [s.f.pr]aef. civitatis Maeze[orum item Daesit]iatum*, CIL IX 2564.

hranicích provincie Dalmatia v obci Kolovrat u Prijepolje na dnešním území Srbska a datovaný lety 171–250 n. l.³² dokládá tohoto úředníka působícího pro více obcí v dané oblasti. Zajímavostí je, že se jednalo o místního domorodce, nikoliv o římského legionáře. Tuto skutečnost lze vysvětlit tak, že tento úřad poté, co se Dalmatia stala provincií *inermis*, vykonávali místní aristokraté s *ad hoc* uděleným římským občanstvím. Třetí nápis s uvedením tohoto typu prefektury, který se týká provincie Dalmatia, uvádí *praefectum* kmene Iapodů a Liburnů v době Batonova povstání, které probíhalo v letech 6–9 n. l.³³ Tento nápis má pro naše téma zásadní význam, jelikož mezi Liburny náleží i obyvatelé ostrova Curictae. Pro úplnost je ještě třeba uvést poslední nápis z Bihače datovaný až lety 201–400 n. l., kde je (za předpokladu správného čtení nápisu a jeho datace) doložen *praefectus civitatis* pro dobu 3.–4. století n. l.³⁴ Kromě těchto čtyř nápisů se žádný další publikovaný nápis z této provincie, který zmiňuje některou praefekturu (celkem jsem dohledal 54 takových nápisů) netýká funkce *praefecti civitatis*.³⁵

Jak dokládá Alföldy i na příkladech nápisů z jiných provincií,³⁶ jednalo se v případě *praefecti civitatis* o římské vojenské velitele, kteří měli pod svojí správou zpravidla dvě sousedící domorodé *civitates*. Autor dále uvádí, že s postupující pacifikací území a romanizací místního obyvatelstva převáděla římská správa provincie kompetence *praefecti civitatis* na místní hodnostáře, kteří jsou dle tvrzení autora označováni jako *praefecti* nebo *praepositi*. Dále je zde uvedeno, že po boku *praefecti (civitatis?)* stáli *principes* coby čelní představitelé jednotlivých obcí nacházejících se na území příslušné *civitas*.³⁷ Wilkes v kapitole o Liburnii (kam patří i obec Curictae) uvádí, že tento systém správy byl

³² *D(is) M(anibus) s(acrum) P(ublio) Ael(io) Pladome(no) Carvanio an(norum) [--]/[praef(ecto)] civitatum/[Pirustaru<]m praef(ecto)/ i(ure) d(icundo) mun(icipii) Aureli S...*; Epigraphische Text-Datenbank. In: *Heidelberger Akademie der Wissenschaften* [online]. 13. 12. 2011. Dostupné na: <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD062109>. CIL III 8308; AE 1998, 1026.

³³ *[bello] Batoniano praefuit Iapudai et Liburn((iai)...*, CIL V 3346.

³⁴ *----]V[---] / [--- pr]aefec[t--] / [civ?]itatis? ----- // -----]S[---] / [---]V[----- // -----]V[----- // -----]M(?)[----- // -----]I(?)[-----*. CIL 03, 15065.

³⁵ Z hlediska organizace provincie jsou zejména zajímavé nálezy nápisů zachycujících *praefecti municipii* (viz nápis pozn. 29) a *praefectura Phariaca* (coby správní jednotky *coloniae* Salona), Epigraphische Text-Datenbank. In: *Heidelberger Akademie der Wissenschaften* [online]. 27. 3. 2014. Dostupné na: <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD031866>. CIL III 14712; AE 1902, 0060; AE2009, 1014; ILS 7160; ILJug 0124.

³⁶ CIL V 3364, CIL IX 2564, CIL V 1836, CIL IX 5363.

³⁷ „Zu Beginn der Kaiserzeit wurden die meisten Civitates, wie auch in den anderen Provinzen, unter der unmittelbaren Aufsicht und Kontrolle des Militärs verwaltet. An der Spitze der Verwaltung der Civitates standen römische Onniziere als *praefecti*; sie waren Onniziere einer militärischen Formation, die in Dalmatien lag. Unter der Aufsicht eines *Praefectus* standen öfter zwei benachbarte *Civitates*. Unter den Flaviern ging man von militärischen Verwaltung zur einheimischen Selbstverwaltung über. Unter Vespasian standen die Maezaei und Daesitates noch unter Aufsicht eines römischen Onniziers, bei den Iapoden ist aber ein einheimischer *Praepositus* bekannt, der sein Bürgerrecht unter Vespasian erhielt. Im früher romanisiert Küstenland, besonders in Liburnien, war die Selbstverwaltung aller Wahrscheinlichkeit nach bereits früher eingeführt worden. Seit der Flaviezeit standen an der Spitze der *Civitates* überall einheimische Vorsteher, die im allgemeinen über römisches oder wenigstens lateinisches Bürgerrecht verfügten. Bei den Iapoden hiess der *Civitas* Vorsteher *praepositus*, aber auch der Name *praefectus* wurde bei einigen *Civitates* wahrscheinlich für die Bezeichnung des einheimischen Vorstehers beibehalten.“ ALFÖLDY, *Bevölkerung und Gesellschaft*, s. 177.

praktikován i v této oblasti, a připojuje se k Alföldymu, pokud jde o nahrazení římských vojenských velitelů členy místní aristokracie do konce 1. století n. l.³⁸

Z výše uvedeného je patrné, že se tato instituce v dané provincii uplatňovala, a stěží by tomu mohlo být jinak, neboť se jednalo o standardní řešení při ovládnutí Římem dobytého území. Pokud se však podíváme na zkoumané nápisy, zjistíme, že se jednalo o úředníky místního, domorodého původu, aniž by cokoliv naznačovalo, že se zároveň jednalo o římské vojáky. To, že v dané době (před plnou pacifikací území) tuto funkci zastávali římscí vojenští velitelé lze považovat za *conditio sine qua non*. Navíc jde v daném případě o dva funkcionáře pro jednu obec, ačkoliv standardem byl jeden *praefectus civitatis* pro dvě sousedící obce. Kromě toho máme doloženo nálezem uvedeným shora,³⁹ že *praefectus civitatis* byl, v době pozdější, než je datace přinejmenším prvního našeho nápisu, jeden pro celou oblast Liburnie a území, na němž žil kmen Iapodů, což lze vysvětlit vysokou mírou romanizace území. Z nápisů je dále patrné, že *praefectus civitatis* byl ustanovován pro celé kmeny domorodého obyvatelstva a pro mnohem rozlehlejší území, než je ostrov Krk. Naši úředníci tedy nemohli v žádném případě být *praefecti civitatis*.

Další shora uvedenou možností jsou *praefecti ad hoc* jmenovaní (Římany) za účelem provedení stavby. Tuto možnost zmiňuje Wilkes a nelze tuto úvahu hodnotit jako nedůvodnou za situace, když byl publikován pouze první nápis. Předmětem stavby dle tohoto zápisu je opevnění města za doby občanské války. Tuto stavbu lze tedy z hlediska Říma považovat v dané době za strategickou. Je stěží představitelné, že by stavbu obranné zdi svěřili Římané zcela do rukou místních hodnostářů, aniž by si podrželi kontrolu nad průběhem stavby. Nové světlo však do věci vnáší nález druhého nápisu. Předmětem tohoto nápisu je stavba chrámu bohyně Venuše, což již nelze považovat za stavbu vysoce strategickou a není tudíž důvod, aby římská správa jmenovala k tomuto účelu *praefectos ad hoc*. Navíc je z nápisu patrné, že tito úředníci působili v dané obci dlouhodobě a tato funkce byla obsazována opakovaně. Tím je podle mého mínění vyloučeno, že by se jednalo o úředníky jmenované pouze *ad hoc*, nýbrž vše nasvědčuje tomu, že se jednalo o místní stálé funkcionáře.

Pokud jde o poslední možnost v dosavadní sekundární literatuře uvedenou, Margetič nabízí vysvětlení problému s tím, že se jednalo o lokální, quasi municipální funkcionáře, přičemž název jejich funkce v místním jazyce neznáme a tento název byl do latiny přeložen jako *praetores*. Lze souhlasit s argumentací tohoto autora, že se nemohlo jednat o žádný z typů prefektury shora uvedených, avšak k jednoznačnému závěru pro *praetores*, coby místní funkcionáře, chybí podle mého mínění pramenný materiál.

Oblast byla již v době vzniku prvního nápisu značně romanizovaná a obyvatelstvo bylo zřejmě, jak se zdá, k Římu loajální a vědomě nastupující cestu k dosažení statusu municipia a tím i římského občanství (stavba opevnění a chrámu zasvěceného římské bohyni). Lze tedy předpokládat i větší míru důvěry provinční správy vůči domorodému

³⁸ „In the years following the Roman conquest the native peoples were administered by officers seconded from the Roman army, usually centurions marked out for promotion, who had the title of *praefectus civitatis*. Before the end of the first century they had been supplanted by members of the native aristocracy (*principes*), who by then were judged reliable by the provincial government. These remained in control until the organisation of the cities, when their traditional power was disguised by the Roman labels of city government.“ WILKES, *c. d.*, s. 193.

³⁹ Viz poznámka 33.

obyvatelstvu, a tudíž i určitou míru autonomie pro místní obce. Nelze přehlédnout, že se jednalo o úředníky z řad místní kmenové aristokracie, a lze předpokládat, že minimálně v případě stavby chrámu dle druhého nápisu byla stavba financována z prostředků obce. Vysvětlení charakteru a původu těchto činovníků coby quasi municipálních úředníků se tedy jeví jako logické a správné. Tito úředníci byli, byť pouze v omezené míře, výrazem místní autonomie.

Zároveň však nelze předpokládat příliš vysokou míru autonomie, je třeba vzít v potaz, že do udělení statusu municipia scházela v době těchto staveb předmětné obci ještě dlouhá cesta. Strategickou stavbu opevnění, navíc za občanské války, by stěžejí Římané svěřili pouze do rukou místních funkcionářů. Naopak je třeba předpokládat, že si nad touto stavbou udržovali kontrolu, a tudíž i tito funkcionáři museli být ze strany Říma minimálně schválení ve své funkci. Ani jeden z nápisů neuvádí, z rozhodnutí koho a z jakých peněz byly předmětné stavby pořízeny,⁴⁰ není zde tedy opora pro závěr, že se jednalo o svrchované rozhodnutí obce a že stavby byly financovány pouze z jejího rozpočtu.

Pokud jde o transkripci místního označení pro tyto funkcionáře jako *praetores*, je třeba namítnout, že dosud nebyl publikován žádný nápis z provincie *Dalmatia*, který by výskyt těchto funkcionářů potvrdil i v jiných obcích. Margetič argumentuje existencí praetorů v premunicipiálních městech v jiných provinciích, avšak tento argument považují za zavádějící. Římská provinční správa v době pozdní republiky a raného principátu nebyla nijak ustálená a jednotná a nelze tedy přenášet poznatky z jedné provincie do provincie druhé. Dále se naskytá otázka, zda by nepovažovali Římané takové označení úřadu u města, které bylo teprve na počátku cesty k získání statusu municipia, za příliš troufalé a tudíž nepřipustné. *Praetor* byl v římské tradici, jak je všeobecně známo, jeden z nejvyšších republikánských úředníků, a to úředníkem *cum imperio*, a použití tohoto titulu pro lokálního quasi municipálního funkcionáře v ne příliš významné obci se skutečně jako troufalé může jevit.

Na podporu čtení zkratky jako *praetores* lze z druhé strany uvést, že takové označení vyjadřuje nezávislé postavení (na rozdíl od *praefecti*, jehož moc je vždy odvozená) a tudíž použití tohoto názvu ze strany obce by z hlediska snahy o výraz vlastní autonomie bylo logické. Tuto tendenci premunicipiálních obcí a zároveň zvyk označovat lokální funkcionáře jinými výrazy než *praefectus*, a to výrazy, které vyjadřují jistou autonomii, dokládají i níže uvedené nápisy nalezené na území provincie *Dalmatia*, které používají v těchto souvislostech pro místní hodnostáře označení *praepositus* a *princeps*. Naopak označení *praefectus* by mohlo vést k záměně s úřadem *praefecti civitatis*, který v této době v čele předmětné *civitatis* s vysokou pravděpodobností stál. Margetičovo čtení zkratky jako *praetor* tedy z mého pohledu zůstává nadále jako možné, rozhodně však nelze uzavřít, že by bylo doloženo do té míry, abychom ho mohli považovat za jisté.

K prozkoumání zbývá ještě jedna možnost, která vyplývá z toho, co uvádějí Alföldy a Wilkes o postupném nahrazení *praefecti civitatis* místními čelními představiteli z řad původních obyvatel této oblasti.⁴¹ Nabízí se tedy možnost, že by funkcionáři označení na našich zápisech byli *praefecti* nebo *praepositi*, kteří byli jmenováni římskou správou na místo *praefecti civitatis* za podmínek (dosažený stupeň romanizace a ovládnutí území),

⁴⁰ Obdoba obvyklých slov u veřejných staveb na nápisích v případě municipia *ex decreto decurionum* a *ex pecunia publica*.

⁴¹ V daném případě tedy z kmene Liburnů.

kteřé v případě obce Curictae byly splněny. Jak bylo konstatováno již shora, jednalo o oblast již delší dobu začleněnou do struktury Římské říše, zeměpisně blízkou území Itálie, a tedy o oblast značně pacifikovanou a s pokročilým stavem romanizace. O tom ostatně svědčí i použitá právní terminologie na nápisech.⁴² Bylo by tedy možné uvažovat o tom, že Řím již natolik důvěřoval domorodému obyvatelstvu, že se nebál do čela obce, na místo *praefecti civitatis*, postavit místní funkcionáře. Alföldy uvádí na podporu tohoto názoru nápisy prokazující existenci shora označených funkcionářů. Jako příklad existence *praefekta* odkazuje na shora citovaný nápis CIL III 8308.⁴³ Tento nápis datovaný do období pozdního principátu⁴⁴ skutečně dokládá, že funkci *praefecti civitatis* vykonával římský občan, který byl místního původu, a zároveň nic nenasvědčuje tomu, že by byl vojenským velitelem. Ostatně Dalmácie již v této době byla dávno *provincia inermis*. Zároveň z tohoto nápisu lze dovodit, že název funkce, tedy *praefectus civitatis* (na nápisu: ... *praefecto civitatium Pirustarum*...), zůstává tradiční, pouze namísto římského vojenského velitele, který tuto funkci v minulosti nutně musel vykonávat, je tato funkce již vykonávána osobou Ilyrského původu.⁴⁵ Nápisy dokládající existenci *praepositi*⁴⁶ jsou všechny z okolí dnešního města Bihače a dva z nich dokládají, že tato funkce se vztahuje k celému kmenu Iapodů, což by nasvědčovalo tomu, že nahrazuje *praefectum civitatis*.⁴⁷ Wilkes je téhož názoru jako Alföldy a píše, že kontrola tohoto území byla brzy předána do rukou domorodých vládců (*principes*) jmenovaných římskou administrativou, kteří byli činní jako *praepositi* nebo *praefecti*.⁴⁸

Mohlo se v našem případě tedy jednat o domorodé úředníky, kteří nahradili *praefectum civitatis*? Domnívám se, že tato možnost je nepravděpodobná, a to z důvodů uvedených shora v rámci argumentace, proč nemohli tito úředníci být *praefecti civitatis*. Odpadá sice

⁴² *Locaverunt, probaverunt.*

⁴³ Viz pozn. 32.

⁴⁴ Nápis je datován lety 171 n. l. – 250 n. l.

⁴⁵ Jméno osoby z nápisu v Plevlje (viz poznámka 32) je Publius Aelius Pladomenus Carvanus. Gentilní jméno Aelius je typické pro osoby, které získaly občanství za císařů Hadriána a Antonia Pia. Jména Pladomenus a Carvanus jsou ilyrského původu. ALFÖLDY, *Die Personennamen in der römischer Provinz Dalmatia*, s. 43, 171, 266.

⁴⁶ *Bindo Neptuno / sacrum / Proculus Parm/anic(us) praepos(itus) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*. Epigraphische Text-Datenbank. In: *Heidelberger Akademie der Wissenschaften* [online]. 19. 7. 2010. Dostupné na: <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052235>, CIL III 14325; ILS 4878a; ILJUG 02300.

B[i]ndo Neptuno / sacr(um) / Licinus Teuda / praep(ositus) et pri[n(ceps)] / Ia[p]odum / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Epigraphische Text-Datenbank. In: *Heidelberger Akademie der Wissenschaften* [online]. 19. 10. 2010. Dostupné na: <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052240>, CIL III 14324.

T(itus) F]lavius / [---]ditanus / [civ(itate?) d]on(atu)s ab / [Imp(eratore)] Vespasiano / Ca[fe]sare Aug(usto) / pra[e]positu[s] / et p[ri]ncep[s] / Iapo[d]um / [v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)]. Epigraphische Text-Datenbank. In: *Heidelberger Akademie der Wissenschaften* [online]. 19. 10. 2010. Dostupné na: <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052278>, CIL III 14328, ILJUG 0231.

⁴⁷ Zde je namístě připomenout si nápis CIL V 3346 uvedený v poznámce 33, z něhož jsme dovodili, že na počátku 1. století n. l. byl společný *praefectus civitatis* pro kmen Liburnů a Iapodů. Zde se hovoří pouze o kmeni Iapodů, což je vysvětlitelné tím, že Liburnie byla na konci 2. století již plně romanizována a její území rozděleno mezi jednotlivá municipia.

⁴⁸ WILKES, *c. d.*, s. 266 nn., 287 nn.

argument, že se muselo jednat o vojenské velitele, a nikoliv domorodé obyvatele, a byli-li *praepositus* shora uvedený nástupce *praefecti civitatis* pro *civitas* kmene Iapodů, nelze ani argumentovat tím, že se jednalo vždy o jednoho *praefecti civitatis* pro dvě sousedící *civitas*. Přesto však tuto variantu vylučuje fakt, který máme doložen, že ještě na začátku prvního století n. l. existoval řádný *praefectus civitatis* pro dané území,⁴⁹ a tudíž nemohl existovat zároveň jeho nástupce z řad domorodé aristokracie, a dále ta skutečnost, že *praefectus civitatis* byl ustanovován pro rozsáhlejší území, než je předmětný ostrov. Jelikož však přesná povaha a funkce *praepositi* není zřejmá a z nápisů nelze ani vyloučit, že se jednalo o párovou funkci, rozšiřuje se nám možnost čtení zkratky *pra* o *praepositi*. Shodné rysy tu jsou. Jednalo se o místní domorodé činovníky, kteří stáli v čele své obce a zároveň byli ustanoveni či potvrzeni ve funkci ze strany římské správy.

V odpovědi na shora nastolené otázky lze tedy učinit podle mého názoru následující závěry. Pokud jde o první otázku, jaké byly pravomoci a postavení předmětných úředníků, lze považovat za jisté, že se jednalo o obyvatele liburnského původu, příslušníky místní aristokracie a zároveň o čelné představitele obce v premunicipálním stádiu, kteří současně reprezentovali snahu obce o vlastní autonomii. Dané území však bylo zároveň již v pokročilém stavu ovládnutí ze strany Říma (část území Itálie, resp. později součást provincie Ilyricum, následně provincie *Dalmatia*). Je tedy možné s jistotou tvrdit, že autonomie obce byla pouze omezená a rozsah autonomie záležel plně na úvaze provinční správy. Lze tedy předpokládat, že tito funkcionáři byli ze strany provinční správy buď přímo jmenováni, byť z místní kmenové aristokracie, nebo přinejmenším schvalováni. Nic bližšího se o povaze těchto funkcionářů, jejich kompetencích a ustanovování do funkce nedá, s ohledem na absenci relevantních pramenů, tvrdit.

Co se týče druhé otázky, jak správně číst zkratku *pra* nelze než uzavřít, že v úvahu přicházejí tři možnosti – *praefectus*, *praetor*, *praepositus* (když *princeps* je vyloučen zkratkou *pra*). *Praefectus* se jeví jako nejméně pravděpodobný, jelikož předmětná funkce neodpovídá žádnému ze známých typů prefektury. S ohledem na nedostatek pramenného materiálu však nelze tuto otázku jednoznačně rozhodnout. Snad se tato situace v budoucnu změní s dalšími archeologickými nálezy.

⁴⁹ Viz poznámka č. 33.